

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота магістра

**з теми: «ЗАСТОСУВАННЯ «ЛЕКСИЧНИХ КЕЙСІВ» ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ
МОВЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи KorLb1-M17z
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою «Логопедія.
Спеціальна психологія.»
Осипчук Христина Михайлівна

Керівник:
Ткач О.М., кандидат педагогічних
наук

Рецензент:
Вержиковська О.М., кандидат
психологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський - 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Характеристика розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення та типовим розвитком	6
1.1. Вікові особливості розвитку зв'язного мовлення	6
1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення	14
РОЗДІЛ 2. Експериментальне вивчення особливостей формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку	21
2.1. Методика вивчення особливостей формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку	21
2.2. Опис результатів констатувального експерименту	27
РОЗДІЛ 3. Корекція зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення з допомогою «лексичних кейсів»	36
3.1. Використання «лексичних кейсів» у корекції зв'язного мовлення дітей із тяжкими порушеннями мовлення	36
3.2. Аналіз результатів формувального експерименту	54
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
Додаток А. Методика вивчення рівня сформованості зв'язного мовлення	69
Додаток Б. Лексичний кейс «Фрукти»	77

ВСТУП

Актуальність проблеми. Тривалий час вважається, що діти з тяжкими порушеннями мовлення (надалі ТПМ) мають досить різні мовленнєві уміння для засвоєння навчального матеріалу. Окремі особливості їх мовленнєвої сфери успішно та швидко піддаються корекції в умовах логопедичних груп чи логопедичних пунктів. Однак, як свідчать дослідження Л. Андрусишиної, В. Бартеневої, Л. Трофименко та І. Чередніченко, такі діти відчують значні труднощі із засвоєнням математичних та мовленнєвих термінів, їм важко оперувати поширеними конструкціями (простими поширеними реченнями чи складними з різними видами підпорядкування).

Вивченням особливостей розвитку зв'язного мовлення дітей займалися А.Богуш, О.Гвоздєв, К.Крутий, Є.Соботович, Л.Федоренко, М.Шеремет та інші вчені. Сформованість усіх компонентів мовленнєвої системи, зокрема зв'язного монологічного мовлення, знаменує собою перехід на якісно новий рівень мовленнєво-мисленнєвої діяльності, а також максимально сприяє успішному оволодінню дитиною навчальною діяльністю (А.Богуш, Н.Гавриш, Н.Луцан, М.Львов, В.Мельничайко, Н.Пахомова, С.Рубінштейн, І.Синиця, Ф.Сохін, О.Ушакова, Л.Федоренко, Г.Фомічова, М.Шеремет, А.Шибицька). Зв'язне мовлення, за твердженням Л. Виготського, є заключним етапом розвитку мовлення дітей. Оволодіння зв'язним мовленням передбачає самостійний вибір дітьми структури висловлення (тематична спрямованість, логічна послідовність, композиційна цілісність), відповідного мовного оформлення (лексико-граматичні, синтаксичні й емоційно-виразні засоби) і використання власного досвіду; воно може включати привнесення нових, незвичайних для сприйняття співрозмовника моментів (творчий компонент) (А.Бородич, Л.Ворошніна, В.Глухов, Г.Леушина, М.Львов, О.Ушакова й ін.), що представляє значні труднощі для дітей із тяжкими порушеннями мовлення.

Природа зв'язного мовлення, механізми породження зв'язного висловлювання розглядалися в працях багатьох дослідників: Д.Баранника, Е.Барінової, Л.Виготського, Д.Ельконіна, Г.Костюка, Г.Леушиної, О.Леонтьєва, О.Лурії, С.Рубінштейна, І.СиниціФ.Сохіна, Л.Щерби. Учені дослідили різновиди та особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей (діалогічного і монологічного; ситуативного і контекстного).

Останнім часом з'явилося досить багато програм інтенсивного формування окремих компонентів зв'язного мовлення, які проте рідко враховують глибину недорозвитку компонентів мовлення. Даний аспект і обумовив вибір **теми нашого дослідження**: «Застосування «лексичних кейсів» для формування зв'язного мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення молодшого шкільного віку».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання «лексичних кейсів» для корекції зв'язного мовлення у дітей із тяжкими порушеннями мовлення.

Відповідно до мети дослідження визначено наступні **завдання**:

1. На підставі аналізу теоретичних джерел виявити особливості формування зв'язного мовлення у дітей із ТПМ молодшого шкільного віку.
2. Розробити методика дослідження особливостей формування зв'язного мовлення у дітей із типовим розвитком та тяжкими порушеннями мовлення.
3. Експериментальним шляхом дослідити ефективність використання «лексичних кейсів» для корекції зв'язного мовлення у дітей із ТПМ.

Об'єктом дослідження процес використання «лексичних кейсів» для корекції зв'язного мовлення у дітей ТПМ молодшого шкільного віку.

Предметом дослідження особливості використання «лексичних кейсів» у процесі корекції зв'язного мовлення у дітей із ТПМ молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури; емпіричні: констатувальний

експеримент, цілеспрямоване спостереження, аналіз та систематизація відомостей з метою вивчення специфіки формування зв'язного мовлення у дітей із ТПМ; методи обробки даних: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Елемент наукової новизни дослідження. Було доведено ефективність використання «лексичних кейсів» у процесі корекції лексичного боку мовлення у дітей із ЗНМ III рівня.

Практичне значення дослідження. Завдання сформовані з врахуванням тематичного словника дозволяють комплексно впливати на формування зв'язного мовлення. А саме, накопичувати кількісні показники обсягу словника дітей, розвивати розуміння семантичного та морфологічного значень слова в ігровому середовищі, створювати власний емоційно позитивний мовленнєвий досвід та перенести його у повсякденне спілкування дітей.

Місце проведення дослідження: проводилось на базі Багатопрофільного навчально-реабілітаційного центру та НКВ № 2 м. Кам'янця-Подільського.

Результати дослідження були опубліковані у Збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології (Випуск №11, 2 частина).

Структура та обсяг роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків. У роботі вміщено 11 таблиць. Загальний обсяг дипломної роботи 120 сторінок, з них 69 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки.

Аналіз теоретичних та методичних джерел виявив невелику кількість наукових та методичних розробок щодо впливу використання структурованого лексичного матеріалу на процес засвоєння дітьми навички використання зв'язного мовлення.

Для вивчення особливостей формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку було сформовано діагностичну методику, що складалася з трьох блоків і була направлена на вивчення компонентного складу словника, та дослідження розуміння та використання дітьми молодшого шкільного віку семантичного та морфологічного компонентів висловлювань. Кожен з напрямків досліджувався за допомогою чотирьох різнопланових завдань. Виконання завдань вимагало побудови простих непоширених та поширених речень, складання невеликого опису, розповіді чи мотивованого пояснення ситуації. Пропонувалися невеликі тексти різної складності для визначення рівня засвоєння нової інформації та відтворення її за зразком, опорними групами лексики чи графічними підказками.

Правильне виконання завдань оцінювалося за п'ятибальною шкалою. Аналіз особливостей виконання дітьми із ТПМ діагностичних завдань, розроблені критерії оцінювання та використанні статистичні методи обробки отриманої інформації дозволили обґрунтувати чотири узагальнені рівні сформованості зв'язного мовлення (високий, середній, низький і дуже низький).

У результаті експериментального вивчення зв'язного мовлення у дітей з типовим розвитком та ТПМ було визначено не всі чотири рівні сформованості зв'язного мовлення. Вдалося визначити, що у дітей з типовим розвитком можливо діагностувати всі рівні сформованості зв'язного мовлення ,окрім дуже

низького, у той час як у дітей із ТПМ високого рівня не було виявлено взагалі, середній – у 80% дітей, а низький та дуже низький – у 20%.

Якісна характеристика виконаних дошкільниками завдань дозволила виявити різні структурні типи недорозвитку зв'язного мовлення: гармонійний – де співвідношення між компонентним складом, семантичною та морфологічною складовою були однаковими. Дисгармонійний семантичний тип, де найбільші труднощі виникали під час тлумачення багатозначних слів, узагальнюючих, синонімів, антонімів та ін. Дисгармонійний морфологічний недорозвиток характеризувався труднощами розуміння змісту завдань, де використовували різні граматичні категорії (словотвірні конструкції) та труднощами у використанні таких конструкцій у власному мовленні.

В основу формування змісту та методики формувального експерименту було покладено програми з корекції ТПМ розроблені І. Марченко Л. Трофименко та Н. Чередніченко. Пропонований ними матеріал був структурований за такими напрямками як: накопичення та компонентна структуризація словника, формування семантичного компонента, робота над загальним та контекстуально зумовленим значенням слова, формування розуміння багатозначності та формуванням розуміння та активного використання морфологічного компоненту та різних словотвірних конструкцій та формування на їх основі діалогічного та монологічного мовлення.

Усі пропоновані завдання були розділені за тематичним принципом, на їх основі вдалося сформувати «лексичні кейси». Завдання використовувались на фронтальних та індивідуальних завданнях, пропонувалися батькам, для закріплення набутих знань вдома. Пропонованим дидактичний матеріал не групувався нами для конкретних занять, а використовувався для урізноманітнення, поглиблення та більшої структуризації знань, сформованих на логопедичних заняттях. Одночасно дошкільники вчилися користуватися

«лексичними кейсами», вибирати та структурувати обраний матеріал за інструкціями та власним вибором, опосередковано використовуючи елементи методу глобального читання і письма.

Результатом використання «лексичних кейсів» у формуванні лексичного боку мовлення у дітей із ТПМ і у дітей із типовим розвитком стало збільшення дітей молодшого дошкільного віку з високим та середнім рівнем сформованості зв'язного мовлення у обох категорій дітей та гармонізації співвідношень між його компонентами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахутина Т. В. Порождение речи / Т. В. Ахутина. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 213 с.
2. Аркадьєва О.О. Про стан розвитку компонентів психологічної структури читання в учнів 2-4 класів із ДЦП // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб. / за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої. – К., 2014. – Вип. 5. Частина 2. – С.16–25.
3. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини: Навчально-методичний посібник / Г.Й. Блінова: В 2 ч. – К.: Благовіст, 2001.– 215 с.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К.:Світич, 2009.-430 с.
5. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 376 с.
6. Богуш А.М. Теорія та методика розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 344 с.
7. Визель, Т. Г. Нарушения чтения и письма у детей дошкольного и младшего школьного возраста / Т. Г Визель. – М.: АСТ , 2005. – 125 с.
8. Винокур А.С. Подолання мовного недорозвинення у дітей молодшого шкільного віку. /А.С. Винокур –К.:Радянська.школа,1977.
9. Вашуленко М.С., Скрипченко Н.Ф. Навчання грамоти в підготовчих класах. – К., 1992. – 290 с.
10. Воробьева В. К. Обучение детей с тяжелыми нарушениями речи первоначальному навыку описательно повествовательной речи / В. К. Воробьева // Дефектология. – 1990. – № 4. – С. 40 - 46.
11. Гаврилова Н.С. Психологічна характеристика дітей з загальним недорозвитком мовлення з порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу //

Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер.: соціально-педагогічна / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. X. – С. 181-185.

12. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення / Наталія Степанівна Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер.: соціально педагогічна / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. XX, ч. 1 – С. 293–315.

13. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільників. – К.: Видавничий дім «Шкільний світ», 2006. – 104 с.

14. Глухов В. П. Изопыталогopedической работы по формированию связной речи детей с общим недоразвитием речи дошкольного возраста на занятиях по обучению рассказыванию / В. П. Глухов // Дефектология. - 1994. - № 2; 1994. - № 4. - С. 63 - 71.

15. Грибань Г.В. Дослідження особливостей оволодіння дієслівною лексикою молодшими школярами з ТВМ // Г.В.Грибань -- Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.2.–К.:Актуальна освіта, 2005.– С47-52.

16. Грибань Г.В. Опанування знань з теми «Дієслово» молодшими школярами з ТПМ: дидактичний аспект // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. Статей молодих вчених: / за ред.. В.В.Засенка, А.А.Колупаєвої. – К.: «Експромт», 2011. – Вип.2.–С.32-40.

17. Данілавичюте Е. А. Обґрунтування методики діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання. / Е. А. Данілавичюте // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.5 [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К.: Наук. світ, 2004. – С. 215 – 218.

18. Данілавічюте Е. А. Корекція фонемографічних помилок в учнів з дитячим церебральним паралічем / Е. А. Данілавічюте // Дефектологія. – 1999. – № 2. – С.29 – 34.
19. Данілавічюте Е. А. Обґрунтування методики діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання. / Е. А. Данілавічюте // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.5 [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К.: Наук. світ, 2004. – С. 215 – 218.
20. Ефименкова Л.Н., Мисаренко Г.Г. Организация и методикоррекционной работы логопеда на школьномлогопункте: Пособие для логопеда – М.: просвещение, 1991.
21. Ефименкова Л. Н. Коррекцияустной и письменной речи учащихсяначальныхклассов: кн. для логопедов / Людмила НиколаевнаЕфименкова. – М.: Просвещение, 1991. – 224 с.
22. Жуйков С. Ф. Психологияусвоенияграмматики в начальныхклассах / Сергей Федорович Жуйков. – М.: Просвещение, 1964. – 300 с.
23. Ільяна. В. М. Аналіз сформованості навички читання в учнів молодших класів спеціальної школи для дітей з ТПМ // В. М. Ільяна / Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць. – К.: «Актуальна освіта», 2006. – Вип. 3. – С. 55–62.
24. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія. Навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. – К.: Знання, 2010. – 296 с.
25. Крутій К.Л. Створення мовленнєвого середовища/ К.Л. Крутій. – Запоріжжя, 2001. – 106 с.
26. Ковалик І. І. Про морфеми (морфи) у сфері мови і мовлення / Іван Іванович Ковалик // Мовознавство. – 1982. – № 1. – С. 3–11.

27. Ковшиков В. А. Психолінгвістика. Теорія речевої діяльності: [учеб. посібник] / В. А. Ковшиков, В. П. Глухов. – М. : АСТ : Астрель , 2007 – 318 с.
28. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно-методическое пособие / А. Н. Корнев. – СПб.: Речь, 2003. – 330 с.
29. Колупаєва А. А. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і граматичну систему рідної мови: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / А. А. Колупаєва; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1998. – 145 с.
30. Коррекционное обучение младших школьников с тяжелыми нарушениями речи на логопедических занятиях и уроках украинского языка / под. Ред. В.В.Тарасун. – К., 1986.
31. Лалаева Р. И. Выявление дизорфографии у младших школьников / Р. И. Лалаева И. В. Прищепова. – СПб.: СПбГУПМ, 1999. – 36 с.
32. Лалаева Р. И. Диагностика и коррекция нарушений чтения и письма у младших школьников / Р. И. Лалаева, Л. В. Венедиктова. – СПб.: Союз, 2003. – 392 с.
33. Лалаева Р. И. Нарушение процесса овладения чтением у школьников / Р. И. Лалаева. – М.: Просвещение, 1983. – 136 с.
34. Лалаева Р. И. Дисграфия. / Раиса Ивановна Лалаева // Хрестоматия по логопедии. – М., 1997. – С. 198.
35. Лалаева Р. И. Логопедическая работа в коррекционных классах / Раиса Ивановна Лалаева. – М.: Владос, 2004. – 222 с.
36. Левицький В.Є. До питання про формування лексико-граматичної сторони мовлення для дітей старшого дошкільного віку з загальним порушенням мовлення / В.Є. Левицький // Актуальні проблеми виправної освіти: Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет ім. Драгоманова, Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка / під редакцією В.М. Синьов О.В. Гаврилов - Випуск 5.- Кам'янець-Подільський: Медобори -2006, 2015.- С. 162-174

37. Лихолетова В.К. Шляхи формування зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку / В.К, Лихолетова. – Луцьк, ВДУ, 2007. – 86 с.

38. Логопедія: підручник. – [Шеремет М.К., Тарасун В.В., Конопляста С.Ю. та ін.]; за ред. М.К. Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с.

39. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р Лурия. - М., 2008. – 320 с.

40. Малярчук А.Я. Розвиток усного та писемного мовлення молодших школярів / А.Я. Малярчук. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 336 с.

41. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія)/ І.С. Марченко – 1 видання. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 288 с.

42. Мілевська О.П. Навчання розуміння текстів молодших школярів із затримкою психічного розвитку: Монографія / О.П. Мілевська. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2016. – 202 с.

43. Піроженко Т.О. Методика обстеження і координати зростання мовленнєвого розвитку дошкільника. / Т.О. Піроженко // Практична психологія та соціальна робота, 2001. – №10. – С. 14 – 18.

44. Поваляева М.А. Справочник логопеда./ М.А. Поваляева – Ростов-на-Дону: “Феникс”, 2001. – 418 с.

45. Пригода З.С. Орфографічна грамотність – актуальна проблема навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення // З.С. Пригода -- Український логопедичний вісник: зб. наук. праць. К.: ПП «Актуальна освіта», – 2011. – №2. – С. 31 – 35.

46. Ревуцька О.В. Словотворча робота як засіб збагачення лексичного запасу молодших школярів із тяжкими вадами мовлення: Автореф. дис. канд.

пед. наук: 13.00. 03 / Институт спеціальної педагогіки АПН України. – К., 2003. – 21 с.

47. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. - М. : Учпедгиз, 1946. - 502 с.

48. Садовникова И. Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников / И. Н. Садовникова / – М.: Владос, 1997. – 184 с.

49. Симерницкая Э.Г., Иншакова О.В. Нарушения памяти у детей с дисграфией // Учитель-дефектолог: современные проблемы подготовки и совершенствования работы. – М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1990.

50. Соботович Е.Ф. Формирование правильной речи у детей с моторной алалией / Е.Ф. Соботович. – К. : КГПИ, 1981. – 150 с.

51. Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции. – К.: ИСДО, 1995.

52. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К., 1998

53. Соботович Е.Ф. Содержание логопедической работы по устранению нарушений звукопроизношения у детей дошкольного возраста // Теорія та практика сучасної логопедії : Зб. Наукових праць : Вип. 3. – К.: Актуальна освіта, 2007.

54. Спирина Л.Ф. Особенности речевого развития учащихся с ТНР. – М.: Педагогика, 1980. – 288 с.

55. Спирина Л. Ф. Дифференцированный подход к проявлению нарушения письма и чтения в учащихся общеобразовательных школах / Л. Ф. Спирина, А. В. Ястребова // Дефектология. – 1988 – № 5. – С. 3–9.

56. Тарасун В.В. Тесты учебных способностей для класса I класса. – К., 1992. – 100 с.

57. Тарасун В.В. Концепція Державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2000. - №2. – С.2

58. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування. Монографія. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2008. – 468с.

59. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навч. закл. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2004. -348 с.

60. Ткач О.М. - Тематика та зміст занять з формування семантичних полів слів на різних етапах реалізації корекційної методики // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер.: соціально педагогічна / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2017. – Вип. XXII, ч. 1 – С. 290–297.

61. Ткач О.М. Особливості вивчення компонентів формування смислових полів слова /О.М. Ткач // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – К., 2004. –С. 45-49.

62. Ткач О.М. Формування семантичних полів слів у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком та з ТПМ // Rodzina – centrumświata / podred. UrszuliGrucy-Miasik. – WydawnictwoUniwersytetuRzeszowskiego, 2014. – С. 359-368.

63. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. – К.: Актуальна освіта, 2007-119 с.

64. Трофименко Л.І. Механізми засвоєння лексико-граматичних одиниць мови учнями молодшого шкільного віку із нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення. Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. – 2013. – С. 9 – 13.

65. Трофименко Л.І. Теоретичні передумови формування морфологічних знань у школярів із тяжкими порушеннями мовлення Освіта осіб

з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць. – Вип. 8. / за ред. В. В.Засенка, А. А. Колупаєвої. – К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. – С. 160 – 165.

66. Тищенко В.В. Патогенез загального недорозвитку мовлення нез'ясованої етіології: психолінгвістичний аналіз проблеми Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – К., 2016. –С. 145-149.

67. Халилова Л. Б. Характеристика связноговысказывания и пути его формирования у учащихся с церебральнымпараличом / Л. Б. Халилова // . - М., 200. - С. 57.

68. Чередніченко Н.В. Діагностика порушень писемного мовлення у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – К., 2004.

69. Чередніченко Н.В. Методика формування в учнів із тяжкими вадами мовлення звукового аналізу та синтезу слів // Педагогіка та методика: спеціальні. Збірник наукових статей. – К., 2001.

70. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 208 с.

71. Шеремет М.К., Пахомова Н. В. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в школі. Навчально-методичний посібник. – К.,2009. – 217 с.